

AL-AZRAQ EL BLAU

CRÒNICA DE LA CONQUESTA
DE LA MUNTANYA

JUST I. SELLÉS

PREÀMBUL

LA MEMÒRIA DEL TEMPS

I

Poc més d'un any em portà assimilar la pila de documents que tenia sobre la taula. Parlaven del segle XIII, de la conquesta de La Muntanya:¹ l'escenari on succeí l'acció que recull aquesta crònica. Durant tot aquest temps l'abellot de la curiositat brunzia entre les pàgines, amb tanta insistència que vaig acabar per llegir-les en la serra, amb les botes calçades, mentre escodrinjava els llocs on tot ocorregué: per descobrir el castell de Perputxent, la serra de l'Albureca, la talaia d'Almaraién; per encimbellar-me a la cresta de Benicadell i, abocat al balcó del migdia, contemplar les estretes valls que blavegen contra la mar: Guadalest, Seta, Alcalà, Gallinera, Planes, Perputxent... el meu ben amat Perputxent; per perdre'm en la blanca Foradada, en les seues fortaleses, entre els seus cingles, com un pastor musulmà d'aquells dies.

Les notícies sobre els violents esdeveniments succeïts en La Muntanya m'arribaven indirectes i esbiaixats la majoria de les vegades, sempre per boca dels guanyadors; no obstant això, fou eixa escassetat, parcialitat i esquivament en la difusió dels fets el que m'anima a novel·lar-los. Vaig pensar que aquests badalls oberts en la Història alimentarien el foc de la imaginació; i no hi vaig errar,

¹ En temps d'al-Àndalus, amb la denominació d'*iqlim al-Yabal* (districte de La Muntanya) es coneixien els abruptes territoris que actualment conformen les comarques alacantines més septentrionals, ço és, el mar de muntanyes i valls compreses entre Dènia i Alacant, entre les serres d'Alcoi i la Mediterrània.

que tan encaminat anava, i amb tanta passió ho vaig viure, que em vaig cremar. Em vaig encabotar a conèixer els detalls de la conquesta d'un territori declarat en permanent rebel·lia on, molt sovint, el pacte i la treva derivaven en traïció, desterrament i mort, i en el fragor de la lluita em vaig descobrir enarborant l'estendard de la mitja lluna. Sí, em vaig allistar en el bàndol dels perdedors perquè vaig creure just contar la versió que les cròniques medievals havien censurat, sense advertir que, en fer-ho, menyspreava els prejudicis d'una societat que vuit segles després encara renega dels seus avantpassats i no consent escoltar.

Recorde que portava uns mesos documentant l'univers musulmà del XIII quan vaig tractar d'engegar l'acció. Tenia l'escena perfectament enfocada en la meua ment, els decorats acabats de pintar, els actors preparats sobre les seues cavalcadures, però en llançar els meus dits contra el teclat vaig sentir com la brida del lèxic estirava de mi cap enrere, fins a traure'm el mos que travava entre les dents. Ho reconec, em vaig enganxar en el primer esbarzer que vaig trobar en el camí, i els personatges, en comptes d'ajudar-me, romangueren muts, perplexos, reticents a col·laborar-hi. No vaig tardar a prendre consciència de la situació, a advertir que, encara que la documentació resultava fonamental per a narrar amb una certa punteria, havia descurat el més important: els protagonistes; ni jo els coneixia a ells, ni ells confiaven –encara– en mi.

Vaig comprendre que a diferència d'altres ocasions on l'autor actua a manera de Creador, on els actors emergeixen del fang de la seua fantasia i adquireixen malnoms, personalitat i manies a mesura que se'ls modela, en aquesta, els protagonistes pos-

seien ja la seua pròpia reputació, i abans d'atrevir-me a pronunciar els seus noms els havia d'estripar: per engolir-los, per digerir-los, per interioritzar-los. Sí, eixa fou l'obsessió que m'ocupà durant els mesos següents: interioritzar els personatges, sentir-los, somiar-los, viure'ls: ser-los.

Pocs dies després vaig eixir a la seua recerca amb la voracitat del famolenc; i tant que els vaig trobar...

II

La suggestió és poderosa ferramenta que permet infiltrar-nos en la pell d'un altre, comunicar-nos amb ell, viatjar a altres llocs, a altres temps: experimentar sensacions que traspassen els límits de la realitat. Segurament, la nit és el millor moment, l'escenari més propici, per a enfrontar-se amb aquesta experiència de recerca i regressió temporal. És just quan el món es deté, quan la foscor s'apodera del dia, quan l'òbila plora i els astres apareixen en el firmament, és just en aquest moment quan, recolzats contra el llenç d'una muralla, o asseguts a l'entrada d'una gruta, o drets enfront de la retallada silueta d'una torre, podem reconèixer com palpiten les emocions. Si ens endinsem en un territori inhòspit i aconseguim abstraure'ns del pas constant dels avions, un arriba a sentir-se un *Homo sapiens* assegut a la boca de la seua cova, un correu romà a qui la foscor sorprengué en la seua cavalcada, un visir musulmà abocat al balcó de la nit, fascinat per la redonesa de la lluna, pel vívid tremolar de les estreles. Ha sigut a l'abric de la foscor, en les recòndites valls de La Muntanya, on he sentit bullir les aigües de la intuïció, car allí ressonen encara el planyívol udol del llop i els afinats acords del llaüt, la fídula i el rabell. Sí, vaig buscar els meus personatges en la foscor de la nit, i en el seu sigil els vaig trobar, amagats en la memòria dels temps. Uns habitaven castells desolats, alqueries desertes, decrepites torres; altres erraven pels camins, o aguitaven en les coves, o celaven en el bosc. No fou una recerca senzilla, ni exempta de riscos,

però l'experiència resultà transcendent, emocionant. No, sense emoció no hi ha història: no hi ha història sense emoció.

No hi ha dubte, la suggestió és una ferramenta poderosa que murmura on les cròniques medievals tergiversen i els arxius no arriben a contar, i després de molts mesos regirant els documents del visir al-Azraq vaig comprendre que necessitava endinsar-me en els seus dominis, mirar amb els seus ulls, córrer amb els seus peus, penar amb el seu cor. Urgia soterrar el mite, despullar l'home, interioritzar les seues sensacions: contemplar les mateixes postes de sol que antany contemplaren els seus ulls, els mateixos astres girant en el firmament, la mateixa lluna, la mateixa alba, el mateix horitzó sobre la mar de Dénia; caminar les sendes que abans solcaven els seus territoris, beure l'aigua de les seues fonts, rastrejar el florit timó en la serra. Caminar i olorar; parar, sentir i marxar: viure. Sí, havia de trobar-me amb ell, a soles, sota el cel estrellat, a les ruïnes de la fortalesa d'*al-Qal'à*:² sa casa.

Vaig pujar a *al-Qal'à* a mitjan vesprada, carregat com un mul. Vaig acampar a l'interior del castell, i abans d'anunciar-me, vaig marxar a explorar la contornada. Des de lluny, *al-Qal'à* semblava un niu d'àguiles penjat dels penyals: els seus murs s'abocaven temeraris al precipici i les parets de tapiera sobreeixien de la roca com apèndixs de la muntanya; les torres s'alçaven sobre les escarpes, les muralles sobre les crestes, i els edificis apareixien disseminats pertot arreu –capritxos del relleu– en els llocs més abruptes

² Actual castell de Benissili, a la vall de Gallinera, on la crònica de Jaume I conta que el visir al-Azraq tenia *son alberg major*.

i insospitats. En la seua decadència, *al-Qal'à* semblava un desgavell de malesa i desolació, i tot i així, com intimidava...

La vesprada defallia de tornada al campament i la lluna apuntava geperuda entre els cingles. No vaig voler perdre'm l'espectacle; vaig pujar a la torre més alta i vaig seure en primera fila, a la vora de l'abisme. El sol declinava sobre les esmolades crestes de Benicadell, càlid, plàcid, i poc després de desaparèixer vaig comprendre que havia arribat el moment. Vaig buscar l'*smartphone* que guardava a la butxaca, vaig acomodar els auriculars en les meues orelles i, molt de temps després, la crida del muetzi tornà a la vall de Gallinera. A continuació, una veu gutural, engolada, recità la setzena sura de l'Alcorà, titulada *El viatge nocturn*: «Lloat siga qui féu viatjar el seu serf, de nit...». Quan l'alfaquí callà, el cim de Benicadell flamejava en l'ocàs: el viatger nocturn estava preparat.

Vaig deixar que el Benicadell aserenara els seus dimonis, que llanguira, i tot seguit em vaig quedar tot sol amb la lluna. Em vaig abandonar a l'encant de sentir-la sobre la meua pell, de contemplar-la: la seua llum acariciava les penyes, tan neta i melindrosa que fins i tot els malparats perfils d'*al-Qal'à* en pareixien altres. El cel s'endevinava profund, blavós com una mar en calma, i el silenci de la nit convidava a la introspecció, a l'insomni. Cassiopea apuntava pel nord i, sobre *al-Qal'à*, les Ósses giraven al voltant de l'estrela polar. Als meus peus, l'ombra de la torre es rompia en la profunditat del barranc, i en veure'm cavalcant sobre ella vaig sentir que el meu cos es desdoblava, que era allí, sí, a la part alta de la torre, i alhora que relliscava vessant avall, entre carrasques, romers i garrofers, com una pedra. Llavors vaig anhelar que totes aquelles ruïnes que m'envoltaven prengueren vida: vaig ajus-

tar els auriculars en les meues orelles, vaig descansar la mà en el meu cor i vaig suplicar que *l'Intèrpret dels desitjos*³ se m'emportara. Vaig imaginar que en una d'aquelles estances es recitaven els versos de Ben Arabí, i al mateix temps que els acords del llaüt em persuadien, vaig tancar els ulls i vaig voler veure. La nit feia olor de corder, de canella, timó i romer, i darrere meu, la calor d'una foguera m'acariciava. A la llunyania, el reclam del cucut defallia en el seu parador, solitari, a penes un murmuri sobre la música, i fou en atendre la seua crida que vaig advertir que no estava sol, que algú m'acompanyava. La seua veu sobresortia entre el crepitjar de la llenya, harmònica, poètica, blava, com una lletania que atordeix la raó i l'extravia. Sí, la nit feia olor de corder i la calor de la foguera m'amansava. Fou la fumaguera, la fumaguera blava que m'envoltava i ofegava, i la resplendor d'aquella fogata blava que dansava en l'interior dels meues ulls, que esbossava ombres i les esvaïa; i fou també el planyívol recitar del trobador el que m'obligà a tancar els ulls i abandonar els meus sentits al vent, al blavós vent de la nit blavenca. I al moment d'abandonar-me vaig intuir la presència de tots aquells que atenien aquells versos, i els vaig descobrir a l'altre costat de la foguera, callats, reclinats sobre els coixins, velats per la fumaguera, per la fumaguera blava que tot ho envoltava. La nit feia olor de corder, de corder deliciosament especiat. I com es llevaven...

El reclam del cucut es va sentir de nou en el seu parador, i en obrir els ulls tot s'esvaí. La lluna continuava allí, calmant els penyalosos perfils d'*al-Qal'à*, però *l'Intèrpret dels desitjos* callava

³ *El intérprete de los deseos*: Col·lecció de poemes de Ben Arabí (Múrcia, 1165 - Damasc, 1240), extraordinàriament interpretats per Omar Metioui i Eduardo Paniagua, que posen veu i música als versos del major referent del sufisme d'al-Àndalus.

prop de la meua orella i no vaig voler resignar-me al seu silenci. Vaig botar del meu seient, em vaig enfil·lar sobre la muralla i em vaig abraçar al més vell dels merlets; i així, amb el front premut contra la tàpia, marcant-la en la meua pell per aconseguir la seua saviesa, la freda pedra em revelà el nom del trobador i de tots els que acompanyaven el visir aquella nit.

Ara sé que no fou un somni, que tot el que vaig pressentir a *al-Qal'à* aquella nit succeí l'estiu de 1254, el mateix dia que Alfons X entregà a al-Azraq els penons de Castella.

Després de pernoctar al castell del visir al-Azraq, de mostrar-me a ell, d'interioritzar les seues sensacions, estava preparat perquè Abú al-Qasim em contara; no obstant això, tot allò que sabia de qui en endavant seria el meu confident em venia de nou, d'una carta que el visir escrigué a la reina Violant, que deia: (...) *He encarregat al meu home de confiança, l'alcaid excels, honorable, elevat, perfecte, virtuós, Abú al-Qasim ben Hilal, perquè prenga la vostra mà i, en nom meu, la bese. Li vaig encarregar el que vos ha de dir; així, confieu en ell, doncs parla per mi i el que ell us propose, jo ho ratifiqui (...).*⁴ Res més no sabia d'Abú al-Qasim que allò expressat de la pròpia mà del seu visir; tot i això, la primera vegada que al-Qasim em parlà, vaig saber reconèixer la mercé que al-Azraq em feia. Cert és que al principi em costà entendre l'idioma substancial que parlava el meu confident, el mateix que parlen els astres i les pedres, el que murmura l'aigua, el que refila

⁴ Traducció d'un fragment de la carta que el visir al-Azraq trameté a la reina Na Violant, esposa de Jaume I, amb motiu d'un suposat intercanvi de missatgers. Datada el 10 de març de 1250. Arxiu de la Corona d'Aragó, Cartes Àrabs, 154.

l'ocell; l'idioma del bosc, del vent, de la pluja, del temps, aquell que només s'entén amb el cor perquè, per a dir, no necessita paraules.

Un dia, després de tornar d'*al-Qal'à*, al-Qasim em prengué del braç i em portà al precipici: «vine, tanca els teus ulls i mira: només els incrèduls necessiten els ulls per veure». I al moment de tancar-los, vaig sentir l'emoció de la cadenera en la copa del xi-prer, el temor de la cria que escarota les seues plomes al niu moments abans de volar, i em vaig veure de xiquet, assegut sobre el llit, contemplant les cadeneretes volar a l'altre costat de la finestra. Sí, Abú al-Qasim m'ensenyà l'idioma substancial abocat a la finestra de l'instint, i fou així com vaig aprendre a reconèixer el pàlpit de l'emoció abraçat als arbres, a les roques, com vaig distingir la crida del meu destí entre totes aquelles que ressonaven en la nit dels temps. Des d'aquell dia no hi hagué una sola incursió on al-Qasim no em murmurara a l'orella, i estant amb ell vaig tindre els sentits més desperts i la intuïció més esmolada que mai.

III

Pocs després de conèixer-nos, al-Qasim em portà a recórrer els llocs de Perputxent: la vall on nasquérem. Volgué mostrar-me la talaia d'Almaraién,⁵ l'ull que vigilava l'enemic, on tot començà; i allí, encimbellats a la cresta de Benicadell, destacats sobre les hosts infidels a la vall d'Albaida, escorcollàrem els confins de La Muntanya. Rastrejàrem la fortalesa de Xàtiva en la distància, i quan la trobàrem, el meu acompanyant apuntà el dit cap al nord, agreujà la veu, i em parlà dels més foscos dies que visqué al-Àndalus, de com les hosts del Tirà⁶ s'abalançaren sobre ells com una horda de gossos. Em parlà també del visir al-Azraq, del dia i el lloc on es conegueren, de les seues vivències, dels seus afanys, i en referir-se al castell de Rugat⁷ i als fets que allí ocorregueren, vaig comprendre que les cròniques medievals eren un conte.

No volgué concedir-me un respir, i després de descobrir-me els llocs de Perputxent, de presentar-me les seues gents, de passejar-me per les seues hortes, alqueries i camins, travessàrem la serra de l'Albureca i ens plantàrem en la veïna vall de Gallinera. Alguns

⁵ Es tracta d'un fortí sobre la dorsal oriental de Benicadell —a dues aigües entre les valls de Perputxent i d'Albaida— que a mitjan segle XIII funcionava a manera de talaia en la vigilància dels moviments de les hosts feudals al nord de Benicadell, a l'àrea oriental de la vall d'Albaida.

⁶ Entre altres epítets, així anomenaven Jaume I els andalusins.

⁷ El castell de Rugat s'alça sobre un tossal en els contraforts nord-orientals de Benicadell, açò és, del costat de la vall d'Albaida.

dels racons on al-Qasim em portà ja els coneixia d'altres incursions, però que diferent resultava pujar de nou als penyals i contemplar la terra amb el cor. Sí, coneixia bé aquells paisatges, mes a penes sabia res dels atziacs esdeveniments que en Gallinera ocorregueren; i a això hi anàrem.

Foren set els dies que allí romanguérem, els suficients per a rastrejar l'ocàs del visir al-Azraq. Vaig saber de pactes, deslleialtats i conspiracions, d'accions empreses a la desesperada, de cavalcades, desercions i conveniències, i vaig conèixer els detalls d'un final que estava escrit. La documentació m'encaminava cap a una tragèdia, els amagatalls de la qual refusava desvelar, i fou Abú al-Qasim qui, abocat als balcons de Gallinera, em descobrí les misèries de la vida. La seua veu sonava trista, i amb raó: aquella vall fou el principi i la fi, el naixement i la mort, la felicitat i l'amargor. Sí, molts sentiments convergien en aquelles muntanyes...

A aquesta segona incursió seguiren moltes altres, tantes com valls amaga La Muntanya en la seua tan intricada orografia. Vaig pujar muntanyes, vaig travessar barrancs, vaig visitar alquerries, torres i castells, sempre després de l'ocàs, sempre de la mà d'Abú al-Qasim: els meus ulls, la meua intuïció, el meu guia. I fou així com després de conèixer el desenllaç vaig trobar el pols per escriure. No vaig voler alleugerir el relat del meu confident ni llevar-li ni una mica de gravetat, de manera que el vaig referir tal com m'arribà, tan directe i en primera persona que em vaig veure amb la ploma a la mà, desconcertat, exercint d'escriba. D'aleshores ençà, ja res no em detingué, i en endavant l'escriptura fluí al dictat d'Abú al-Qasim ben Hilal: sincera, amarga, sentida.

Així ho vaig viure, així ho vaig somiar, així ho vaig sentir: així ho he escrit.